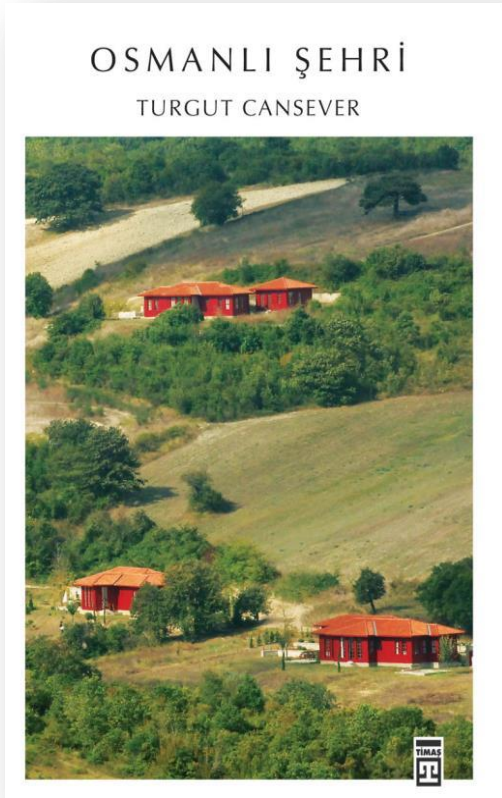

CANSEVER, Turgut (2013). Osmanlı Şehri, İstanbul: Timaş Yayınları, 240 s., ISBN: 978-605-114-1633.

Harun BIÇAKCI*

Esere bakıldığında eserin temelde 3 ana bölümden oluştuğunu görmekteyiz. Bunlar, şehir-sanat-mimari, Osmanlı şehri ve son başlık olarak da sorunlar ve çözümlerdir. Eserin ilk basımı 2010 yılında yapılmıştır. Yıl itibarıyla bakıldığında kitabın içeriğinin şekillendirilmesi yazarın vefatından sonraya denk gelmektedir. Toplam 24 adet makale, yazı ve bildiriye oluşan derlemedeki konu başlıklarının seçimini ve sıralanışını yazarın kızı Emine Ögün ve damadı ve aynı zamanda öğrencisi Mehmet Ögün yapmıştır.

Eserin içeriğine bakıldığında, 1. Bölüm olan Şehir, Sanat ve Mimari başlığı altında 11 adet yazı ve makale bir araya getirilmiştir. Yazar şehri "insanın, hayatını düzenlemek üzere meydana getirdiği en önemli, en büyük fiziki ürün ve insan hayatını çerçeveleyen yapı" olarak betimler (17). Yazara göre şehirdeki bütün sistemlerin bir bütünlük halinde hareket etmesini sağlayacak olan üst bilginin kaynağı olarak ahlak ve din öne çıkar. Ayrıca, şehir, dini düşüncenin, ahlakın,

sanatın ve felsefenin geliştiği ortamdır (18-19). Güzelleştirme görevinin yerine getirilmesinde üst kuralların konulması ile de bireysel ve mahalli olan ile merkezi-emredici olanın çelişkisinden sıyrılıp cennetin kapıları açılacaktır. (25). Bu noktada yazar Osmanlı cennetlerinin (şehirlerinin) her birinin aynı kurallarla meydana getirildiğine dikkat çekmektedir.

Kur'an-ı Kerim ve Kabe'nin ebedi değişmezliğin sembolleri olarak "her idrak düzeyine göre yeni boyutlar kazanan bir sonsuzluğa sahip" olduğunu ifade ettikten sonra mimarinin de bütün insancıl tavırları ve sorumlulukları bir kenara atmaması ve alınacak her işle birlikte de mesleğin yeni soytarılıklar yapmaya dönüştürülmemesi vurgulanmaktadır (27-28).

Kitap Değerlendirme

Makale Gönderim Tarihi: 30.04.2019; Yayına Kabul Tarihi: 15.05.2019

* Arş. Gör., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, SAMSUN, ORCID: 0000-0002-9222-6124, E-posta: harunbicakci@gmail.com

Bu bağlamda eserin devamında mimarın görevinin güç sahipleri için yeni anıtlar dikmek olmadığına altı çizilmektedir. Çünkü, “bir eser, ancak, sanatkarın varlık tasavvurunu, kozmik sezişiyle eriştiği realiteyi yansıttığı zaman sanat eseri düzeyine ulaş”makta ve sanatı bir olayı, konuyu zarif ve zeki bir biçimde çözümlenme başarısı olarak betimlemektedir (33). Bu bağlamda da eser de yazarla benzer görüşlerine sahip olan ressam Ömer Uluç ve resimlerinin analizi yapılmaktadır. Uluç’un resimlerinin sonsuzluğu temsil ettiğini, tek tek etmenler ve genel oluşumu bağlamında aslında aynı genetik temelin üzerine inşa edildiğini okuyucuların dikkatine sunmaktadır (37). Cansever’e göre, “her varlık kaimdir” biçimindeki metafizik gerçeklik ressamın eserlerine yansımaktadır (39).

Diğer yandan, Cansever, varlığın sadece güzellikten ve ahenkten ibaret olmadığını; bilgi ve inanç alanına ait yanılgılarımızın güzele ulaşma imkanımızı engellediklerini hatırlar. Bu noktada, sanat eleştirisi ahlak ve din alanında var olduğunu ve sanatın din ve ahlak alanına ait bilginin eşliğinde gelişir (44-46). Ona göre mimari ve yapı da “her adım şuurla atılmalı, mekan-zaman ve toplumsal hayat ölçülerinde bütünlüğe öncelik tanınmalıdır” (49). Onun için “... üslup, tekabül ettiği varlık telakkisinin fiziki muadilidir” (68). Ancak, 19. Yüzyılın ortasından sonra tüm birikim ve tarihi tecrübenin yok sayıldığı Batılı mağrur devrimcilerin dünyayı cennete çevirme ideallerinin hep sonuçsuz kaldığı ve dökme demir ve çelik yapı tekniklerinin egemenliğinin cennet yerine bir felakete yol açar (57). Bu bağlamda, bugünkü kültürümüzü ve şehirlerimizi değerlendirdiğinde ise 10 asırda oluşturulan kültürün son parçalarının da tehdit altında olduğunu söyler. Bütüncülük içermeyen, sakat ve tek yönlü uzak yaklaşımların kentlerimizi tahrip ettiğini vurgular (72). Bunun aşılması için “bak her şeye bak” biçimindeki İslami kuralının yerine getirilmesi ve yaradılışın yapısında bulunan ilahi iradeye kayıtsız şartsız uyulmasının altını çizer.

Osmanlı Şehri başlığını taşıyan ikinci bölümde ise İslam şehirlerinin en gelişmiş ve en güzeli olarak nitelediği Osmanlı şehirlerinin kuruluşunda yatan temel dinamikleri, felsefeyi sunmakta ve “insanlık tarihinde benzeri çok az olan, müstesna bir kültür ürünü” olarak tasvir etmektedir (87). Ona göre Le Corbusier gibi Batılıların Osmanlı kentlerine büyük bir hayranlıklarının olduğunu ve bu şehirlerden alıp kullandıkları ölçülerdir (89).

Ayrıca, Osmanlı şehrinde yolların bir cetvelle çizilmiş gibi olmadığı, Osmanlı’nın bir nevi varlığın kuvvetler hiyerarşisine göre hareket ettiği; örneğin, yamacın tesviye eğrilerine göre uygun yol çizimleri olduğu vurgulanmaktadır (95). Cansever’e göre ilahi iradenin yaratımının bir göstergesi olarak topoğrafyanın insan eliyle değiştirilmesi yerine realiteyi yaratan iradeye uyarak çözüm yolunu bulunduğunu görmekteyiz (96). Birinci bölümde de değinildiği üzere, Osmanlı’da herkesin kendi evini yaparken dünyayı güzelleştirmekle mükellef olduğu” bu bölümde de yinelenmekte ve standartların varlığına dikkatleri çekilmektedir. Örneğin, pencerelerin yapımı, inşai sistemlerde ve komşularla karşılıklı ilişkilerde vücuda getirilmiş olan standartlara, kurallara yer verilmektedir.

Genel olarak Osmanlı şehrine bakıldığında “mahalle merkezinde caminin yanında hamam da yer alıyor sosyal müessese olarak. Caminin yanında ticaret yapıları, medrese, dersane vb. bir aaraya geliyor. Kural şöyle: evvela hamamın inşası; ardından medrese inşası; sonra cami, daha sonra etrafında evler ve mahalleler inşa ediliyor.” (103). Bu noktada, kentte standardizasyonu sağlayan bir yapı olarak Hassa Mimarlar Ocağı olduğu görülmektedir. Bu kurumun başında devletin başmimarı bulunmaktadır. İki bilgi kaynağı olarak kent başmimarı ve kalfaları vardır. Kentin yapılanmasında bir başka etmen de vakıflardır. Bunlar, kentte üretilen artı değerın kişiler yerine kente geri dönmesi için kentlilere hizmet etmektedir. Örneğin, camiler, mescitler, hamamlar, dükkanlar vb. nin vakıflara ait olduğu ifade edilmektedir (104-105). Cansever, bu noktada da Osmanlı’nın bir

vakıflar medeniyeti olduğunu özenle vurgulamaktadır. Ancak daha sonra özellikle Tanzimat'ın tahribata yol açtığına değindikten sonra Beyazıt, Fatih ve tarihi İstanbul yol sebekesinin tahribini örnekler olarak sıralanmaktadır.

Kitapta bir diğer başlık olarak görülen Osmanlı Evi bölümünde, ev bir kültür üretim mekanı, kainat tasavvurunun, ibadetin mukaddes bir yaşama biçiminin çerçevesi olarak bakılmaktadır. Yazara göre Osmanlı evi bir standartlar sisteminin ürünüdür ve bulunduğu konuma, ailenin ölçüsüne, gelirine göre bir kimlik edinmektedir (144). Bu çerçevede de evin mimarisinin kültürel bütünlüğü kuran bir sanat eseri olduğu vurgulanmaktadır. Cansever, bölgelerin, şehirlerin farklılıklarına karşılık kullanılan farklı malzeme çeşidine rağmen aynı üslubun devam ettirildiğini, evlerin çekingenliğe, sadeliğe uygun olarak inşa edildiğini belirtmektedir. Bu bağlamda da Osmanlı evini “ilahi iradenin bir tezahürü olarak tasarlanması” olarak görmektedir (129-134). Ayrıca, Osmanlı evinde asıl yaşam alanı ve yaşamının bütünü olan odaların tasarımında da büyük ölçüde sadelik olduğu vurgulanır (145).

Bu noktada da eserde tamamlayıcı olmasını bağlamında yazarın Osmanlı kent ve devlet yönetimini biçimlendiren ilkelerine yer verilmektedir. Yazar, bu makalesinde bu ilkeleri şöyle sıralamaktadır (149):

- Hükümdarın iyisi alimin ayağına giden; alimin kötüsü hükümdarın ayağına gidendir.
- İnsanların en iyisi alimin iyisi, insanların en kötüsü alimin kötüsüdür.
- Yakın kolay, uzak zor idare edilir.
- Halkın hak olduğu şeklindeki İslami ontolojik gerçektir.

Bu ilkelerin uygulanmasının takibinde Hassa Mimarlar Ocağı'nın yanı sıra Loncalar önem arz etmektedir. Evin mimarisini yapan kalfalar yüksek bilgiyi buradan almakta ve bu bilginin tatbik edilip edilmediği doğrudan loncalar tarafından denetlenmektedir (155).

Eserde yazarın günümüze dair çözümlerini içeren makalelere de yer verilmiştir. Bu makalelerde Tanzimat ile birlikte eski kültürden kopuşun yaşandığı Osmanlı'da artık bütüncül görüşün yitirildiği, Cumhuriyet'ten sonra ise eski kültürün tamamen reddi hareketinin mimari ve yapı alanında en geniş şekilde uygulandığı belirtilmektedir (180-193). Yazara göre bugün kentler “korku verici sosyal çöküntü ve çatışmaların hızla genişlediği ortamlar haline dönüşmüştür”. Ortaya çıkacak toplumsal problemlerin varlığını tehdit eden boyutlara erişebileceğini de hatırlatmaktadır (201). Çözüm olarak ise yeni kentlerin oluşturulması, yeni kent arazilerinin spekülasyonlardan arındırılarak yatırıma açılması gerekliliğini savunmakta ve bu yeni şehirlerin 2-3 katlı evlerden vücuda getirilen mahalleler olarak inşa edilmesini önermektedir (206).

Bu noktada bir diğer model olarak Orta Avrupa'ya atıf yapmakta ve “en büyük odak noktasında 1 milyon kişinin yaşadığı, onun etrafında 500-600 bin kişilik 5-6 şehir, onların etrafında 200 bin kişilik, 200 bin kişiliklerin etrafında 100 bin, 50 bin, 30 bin kişilik şehirlerin bulunduğu yıldız kümelerinden oluşan metropoller kurmak mecburiyetinde” olduğuna dikkat çekmektedir (216). Eserin son kısmında ise tasarımını kendisinin yaptığı ve ödüllü projeleri olarak Demir ve Erteğün evlerine dair de yazıları bulunmaktadır (228). Bunların yanı sıra Cansever'e göre davranış standartlarımızı da yeniden inşa etmemiz gereklidir.

Genel olarak eseri değerlendirdiğimizde nostaljik bir havanın esere hakim olduğu görülmektedir. Geçmişin bir nevi yüceltilerek Osmanlı şehrine bakarken sadece güzelliklere vurgu, yazarın sıkça değindiği bütüncül yaklaşıma tezat oluşturmaktadır.

Diğer yandan, Osmanlı şehrinin üzerinde geliştiği kültürel mirasın eserdeki makalelerde neredeyse hiç yer almayışı bir diğer sorun olarak değerlendirilmektedir. Sadece 92. Sayfada bir kelime olarak Selçuklu ifadesini görmekteyiz. Davranışlarımızdaki standartları belirleyen ve Osmanlı şehrini mükemmelleştiren ve daha önce de ifadesini bulan Selçuklu şehir tasarımlarına dair yüksek bilginin belirtilmesinin gerekliliği görülmektedir. Başka bir deyişle eserde yer alan çalışmalar dikkate alındığında Osmanlı şehri içinden neşet ettiği geçmiş uygarlıkların deneyim ve birikimleri dikkate alınmadan sanki bir boşlukta doğmuş, kurulmuş ve yaşamaya devam etmiş yapıtlar olarak analiz edilmiştir. Bu da esere fazlasıyla nostaljik ve romantik bir hava katmaktadır.

